

MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂR ENTELEKTÜELİ YARATMAK: ADANA HALKEVİ ÖRNEĞİ

Creating a Nationalist Conservative Intellectuals: The Case of Adana Halkevi

Mehmet GÜLDAL¹

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul
guldalmehmet@gmail.com orcid.org/0000-0001-9124-6812

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

05.03.2024

Kabul/Accepted:

20.05.2024

DOI:

10.18069/firatsbed.1447746

Anahtar Kelimeler

Soğuk Savaş, Tek Parti
Dönemi, Anti Komünizm,
Halkevleri.

Keywords

Cold War, Single Party
Rule, Struggle Against
Communism, People's
House.

ÖZ

Kemalist Cumhuriyetçiliğin kendisini gösterdiği, “yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet” şiarı, böyle bir dönüşüm anına tekabül etmektedir. Yeni bir rejimin ihdas edilmesi, belirli bir ideolojik programla birlikte gelmektedir. Kemalizm, Millî Mücadele sonrası bu ideolojik programın adıdır. İdeolojik programın ortaya konması tek başına yeter değildir. Bu nedenle, Kemalizmin toplumu ideolojik programı etrafında bütünleştirilmesi gerekmektedir. Böylece, aydın sınıfa olan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Toplumsal mobilizasyonun, Kemalist doktrin etrafında şekillenebilmesi için eğitimcilerin organize edilmesi ve yeni nesillerin yetiştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda kurulan, ocaklar ve evler bu yeni kuşağın üretimi ve Cumhuriyet’in devamlılığını sağlama idealiyle teşkilatlandırılmıştır. Bütün bu siyasa üretimini kesen, ideolojik arka plan korporatist dünya görüşünün etkisinde gelişmiştir. Korporatizmle şekillenen bu sosyal teşekküllere çalışmada önemli bir işlev atfedilmektedir. Bu çalışmada, Tek Parti yönetimi altında “korporatist sosyal teşekkül” olarak oluşturulan Halkevlerinin yeni nesillerin yetiştirilmesi konusunda hangi işlevi yerine getirdiği sorgulanacaktır. Çalışmada ayrıca, Çok Partili Yaşam’a geçiş sonrasında, Adana Halkevi’nde yetişen milliyetçi muhafazakâr isimlerin nasıl anti-komünist entelektüellere dönüştüğü incelenecektir.

ABSTRACT

The mantra of a new homeland, a new society, a new state, in which Kemalist republicanism manifested itself, corresponds to such a moment of transformation. The emergence of a brand-new regime comes with a specific ideological program. Thus, Kemalism is the name of this ideological program following the Turkish War of Independence. Yet, the mere exposition of an ideological program is not enough on its own. In this respect, Kemalism needs to unify society around its ideological program. Hence, the need for an intellectual class has arisen. In order to facilitate social mobilization around the Kemalist doctrine, there was a necessity to organize educators and nurture new generations. The ideological background that shaped all this policy-making developed under the very influence of the corporatist vision. An important function is attributed to these social organizations shaped by corporatism. This paper will question the function of the Halkevi, which were established as corporatist social bodies under the One-Party rule, in the formation of new generations. The paper will also investigate how the nationalist conservative figures raised in Adana Halkevi evolved into anti-communist intelligentsia, subsequent to the transition to Multi-Party Life.

Atf/Citation: Güldal, M. (2024). Milliyetçi Muhafazakâr Entelektüeli Yaratmak: Adana Halkevi Örneği. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 2, 849-862.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mehmet Güldal, guldalmehmet@gmail.com

1. Giriş

Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemini ele alan çalışmalarda, 2000'li yıllar sonrasında dikkat çeken bir artış görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi Türk tarihi üzerine, akademik çalışmaların 2000'li yıllarda yakaladığı ilgi, konunun farklı disiplinlerde ele alınmasını teşvik etmiştir. Soğuk Savaş'ın yaşandığı dönemde, konuyla ilişkili rehber çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bahsedilen çalışmaların en dikkat çekeni İlhan Darendelioğlu'nun *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri* başlıklı eseridir. (Darendelioğlu, 1977) İlhan Darendelioğlu çalışmasında, 19.yy'da ortaya çıkan Türkçülüğün Cumhuriyet'le birlikte yaşadığı değişim ve Soğuk Savaş sürecinde yaşadığı dönüşümü bir soy kütüğü oluşturarak anlatmaktadır. İlhan Darendelioğlu, milliyetçi muhafazakâr hareketin içinden gelen birisi olarak, bu dönüşüme doğal ve olağan bir olgu olarak yaklaşmıştır. Fakat, 2000'li yıllarda ortaya çıkan yeni dalga da Soğuk Savaş döneminin kritiği merkezi konum almıştır. Çalışmaların odaklandığı tarihsel dönemler, 1960 ve 1990 yılları arası süreçte yoğunluk göstermiştir (Örnek, 2022; Kerestecioğlu ve Öztan, 2016; Şimşek, 2021; Meşe, 2016; Özkan ve Gürakar, 2021; Taşkın, 2021). Çalışmaların 1960'lı yıllarda yoğunlaşmasında temel etken, Türkiye'de ideolojik billurlaşmanın bu yıllarda ortaya belirgin şekilde ortaya çıkması ve "sağ-sol" çatışması olarak adlandırılan ideolojik mücadelenin, nesnel analizlere elverişli bolca kaynak sunmasından ileri gelmektedir.¹

1960 ve 1990 arası dönemi merkezine alan çalışmaların nicel artışı gözlenmekle beraber literatürde anti-komünizmi doğuran tarihsel dinamikler göz ardı edilmiştir. Tarihi hat üzerinde, 1950'den geçmişe doğru gerçekleştirilecek bir araştırma, 1960 ve sonrasında oluşan, ideolojik kristalleşmenin kökenlerini anlama konusunda kolaylık sağlayacaktır. Son dönem çalışmalarda, Soğuk Savaş döneminde, ideolojik spektrumun sağında yer alan isimler üzerine yapılan biyografik nitelikteki çalışmalar, bahsedilen kolaylığa örnek teşkil etmektedir (Yıldız, 2013; Tepebaşı, 2022; Gönül, 2011). Türkiye'de, anti-komünizmin kurumsal bir nitelik kazanmasını sağlayan isimlerin yaşamlarında bu evreye nasıl geçtikleri, anti-komünizmin kurumsal anlamda 'kurucu babaları' olmaya yönelen arayışın nasıl olduğu ve anti-komünist bilincin oluşumundaki yapısal faktörler hakkında çok az araştırma yayınlanmıştır. İstanbul ve Ankara gibi Türkiye'nin önemli kentlerinde siyasal mücadelenin özneleri üzerine yaygın bir bilgi birikimi mevcuttur. Aynı zamanda, 1960'lı yıllara uzanan süreçte anti-komünizme 'bağlılıkları' ve kurumsallaşma sürecinde sağladıkları yarar konusunda çalışmalara yansıyan önemli veriler bulunmaktadır. Bütün bu çalışmaların detaylı incelemelerine rağmen, Türkiye'de anti-komünizmin İstanbul, Ankara ve İzmir dışında Anadolu'nun çeşitli kentlerinde nasıl ortaya çıktığı, insan kaynağı üretmenin nasıl sağlandığı sorunsalı akademik yazında bir muamma olarak kalmıştır.

Bir noktaya açıklık getirmek gerekirse, 1930'larda belirginleşen Tek Parti korporatizminin anti-komünizm üzerindeki göz ardı edilen etkisine dikkat çekmek gerekmektedir. Tek Parti dönemi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yönetiminin modernleşme projesine en belirgin esin kaynağını Korporatist ideoloji sunmuştur (Cappling, 2001; 139-141).² Korporatizm'den ilham alan, yeni Cumhuriyet modernleşme projesinde ana vurguyu kültürel kalkınmaya vermiştir. Böylece, Halkevleri, kent ve kır arasında ilişkiyi sağlayan aracı kurum (*corporate body*) olarak köylüyü kırdan eğitime prensibini edindiği gibi kırdan kente geleceklerin eğitimini de üstlenmiştir. Korporatizmin, özellikle 1930'lu yıllarda sahip olduğu düşünsel ilkelerin CHP'ye yansımaları, anti-liberal ve anti-komünist ilkeleri beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan, Halkevleri ve onun varlık amacı olan toplumsal endoktrinasyon, köklerinde gerek liberalizme gerekse sosyalist-komünist düşüncelere karşı katı bir anlayışa sahiptir. Kemalizm'in, milliyetçilik ve muhafazakarlıkla kurduğu yakın ilişkisellik, korporatizmden aldığı ilhamın bir yansımasıdır. Zira, korporatizmin yarattığı radikal milliyetçilik ve muhafazakarlık aynı zamanda anti liberal ve anti-komünizmi üretmektedir (Golob, 1954: 541-573). Korporatist ideolojinin ilkeleri, 1940'lı yıllarda Adana Halkevi'nden bir nehir gibi akararak Soğuk Savaş'ta yatağını bulmuş ve anti-komünist özneye can vermiştir.

¹ Türk siyasi tarihinde Sol ve Sağ kavramlarının ideolojik bir mücadeleye dahil oluşu için bkz. Tanel Demirel, "1946-1980 Döneminde "sol" ve "sağ", Ed: Ömer Laçiner, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt:9 Dönemler ve Zihniyetler, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009. Tanıl Bora, "Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi", Ed: İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan, *Türk Sağı Mütler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.

² Düşünsel kökleri daha eski dönemlere kadar uzansa da Korporatizm Birinci Dünya Savaşı sonrasında ilgi gören bir ideoloji olmuştur. İki Savaş arası dönemde özellikle başta Avrupa ülkeleri olmak üzere gerek Liberalizm gerekse Marksizm'in alternatifi olan üçüncü bir yol olarak görülmüştür. Kelime anlamı olarak "corpus" yani beden kelimesinden gelir.

Türk anti-komünistleri belirli bir zaman aralığında güneş gibi doğmamıştır, onları keşfeden, yetiştiren ve mücadeleye dahil eden bir anlayışın sonucunda ortaya çıkmıştır. 1940'lı yıllarda Adana Halkevi çatısı altında oluşan entelektüel cemiyet yaşamı, sahip olduğu gençlik ile Soğuk Savaş'a damga vurmuştur. Abidin Dino, Arif Dino, Arif Nihat Asya, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Cemal Oğuz Öcal ve İlhan Egemen Darendelioğlu benzer bir tarih aralığında bu cemiyet yaşamının mensubu olmuştur. Çalışma boyunca, Tek Parti idaresinin hâkim paradigması olan korporatist Kemalizm'in, milliyetçi-muhafazakâr entelijansiya tarafından benimsenmediği ve bunun yerine geleneksel milliyetçi muhafazakarlığı Halkevleri çatısı altında yeniden ürettikleri gösterilecektir. Bu sayede, Soğuk Savaş anti-komünizminin entelektüel mirasının oluşumu bir noktada ortaya koyulacaktır.

2. Aydın Hiyerarşisi ve Orta Katman Aydın

Modern ulus devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte, hâkim grupların hegemonya sağlamasında aydınlar işlevsel bir görevi icra etmektedir. Bu durum hem egemen düşüncenin devamlılığını hem de toplumun ideolojik yeniden üretiminde oluşacak çelişkileri illüze etmeyi sağlamaktadır (Portelli, 1982:99-103). Hâkim iktidar paradigmasını, toplumun geneli üzerine yayacak ve toplumla iktidar paradigmasını bütünleştirecek entelektüeller, yerine getirdikleri işlevlere göre tasniflenmektedir. Ortaya çıkış dinamikleri ve yerine getirdikleri işlevler göz önüne alındığında kendi aralarında hiyerarşik bir dağılıma gitmektedir. İtalyan Antonio Gramsci'de entelektüel, iki farklı tipolojide ayrı işlevleri yerine getirmektedir. Birincisi, geçmiş toplumsal formasyondan kalma geleneksel aydınlardır. İkincisi, iktidara gelen hâkim düşünceyle ortaya çıkan, egemen düşüncenin temsilcisi, hegemonya kurucusu, rıza üreticisi olarak toplum ve siyasal iktidar arasındaki bağlantıyı sağlayacak olan organik aydınlardır (Thomas, 2013:551-553). Oluşan yeni düzende, geleneksel aydınların görece bir özerkliğe sahip olmaları nedeniyle organik ve geleneksel aydınlar arasında bir mücadele ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, geleneksel aydınların yeni düzenin çıkarlarını korumak ve rıza üretme sürecine riayet etmek için hâkim düşünce tarafından soğurulması gerekmektedir (Portelli, 1982: 107). Organik aydınlar ile geleneksel aydınların birlikteliği sayesinde üstyapıda ortaya çıkan bu aydın birlikteliği, aydınların nitel hiyerarşisini ortaya çıkartmaktadır (Portelli, 1982, 116-117). Modern ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte burjuva sınıfı da görünürlüğü arttırmıştır. Burjuva sınıfına mensup özneler de, sınıfsal çıkarlarını maksimize etmek için eyleyen rasyonel bireyler olarak ortaya çıkmıştır. Bu meslek grupları, merkezdeki hâkim ideolojinin toplumun tüm unsurlarına yayılması ve rızasının yaratılması için eylemektedir. Bu noktada aydınlar, hâkim paradigmanın sivil toplum ile siyasal toplumu birleştirme ve tabana yayma arzusuna aracılık işlevini yerine getirir (Çetinkaya, 2002: 93)

Bu bağlamda, hâkim paradigmanın yöntemine göre, bu meslek gruplarından bazıları daha belirgin şekilde etkin konuma sahip olmaktadır. Örneğin, Tek Parti yönetiminde öğretmenler hâkim düşünce olan Kemalizm ile toplumu bütünleştirme işlevini yerine getiren failler olarak görülmektedir. Burada, organik aydınları mensubu oldukları hâkim paradigma içerisinde, hiyerarşik olarak konumlandırmak gerekmektedir. Çünkü, organik aydın hiyerarşisi eşit veya yekpare bir bütünlük içermez. Antonio Gramsci, aydınların nitel hiyerarşisini ordu yapısına uygun biçimde ele almıştır. Öyle ki, hâkim ideolojinin kurucuları ve yayıcıları arasında nitel bir statü farkını belirler. Üst aydın yahut subaylar, ideolojinin ilkelerini ve programını belirleyen olarak sınıflandırılmıştır (Gramsci, 2012: 221). Bu noktada, organik aydınların bir kısmı "kurucu babalar" olarak yer alırken, düşüncenin geçmişi ve geleceği üzerine yegâne söz sahibi olarak görülmektedir. Ast konumunda olan entelektüeller ise, "kurucu babaların" oluşturduğu, hâkim ideoloji olan dünya görüşünü toplumsal tabana yayma ve rıza üretme işlevini yerine getirmektedir (Çetinkaya, 2002:93-96). Gramsci için, bu tasnif "yaratıcı ve örgütçü" arasındaki ayrımdır (Portelli, 1982, 116).

Bu tasnifi göz önüne alarak, Kemalist paradigmanın Tek Parti sürecinde hâkim görüş olarak toplumsal tabana nasıl yayıldığı sorusunu ele almak gerekir. Öncelikle, Kemalizm düşünsel doktrinlerini toplumsal tabana yaymak için organik mekanlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu beklenti üzere, korporatist teşekküller olarak, Halkevleri ve Halkodaları oluşturulmuştur. Böylece, Kemalist modernleşme anlayışı kapsamında toplumun kültürel dönüşümünü sağlamak adına, Halkevleri kent ve köy arasında çelişkileri giderici bir rol üstlenmiştir. Kemalist üst aydınlarca geliştirilen Kemalist doktrin toplumsal tabanda yayılması amacıyla, Halkevleri kurulmuştur. Halkevlerinde görev alan ast aydınlarsa oluşturulan Kemalist doktrinleri yayma görevini icra etmiştir. Böylece öğretmenler, yeni toplumsal yapının organik aydınları olarak aydınların nitel hiyerarşisi içinde pozisyon elde etmiştir. Öğretmenler korporatizmden ilhamla oluşturulan Kemalist doktrinleri hem

toplumsal tabanda yayma hem de yeni rejime itaatkâr nesilleri yetiştirme görevini üstlenmiştir. Kent ve köy tipi aydınlar arasındaki ayrım gözetildiğinde Halkevlerinin köy odaları, köy ve kent arası ilişkiyi sağlayarak köylüleri merkeze bağlamaktadır. Ayrıca, öğretmen ve din adamı gibi meslek sahipleri, görece daha düzenli bir orta sınıf yaşamına sahip oldukları için köylüler, bu ilişkiyi bir kurtuluş yolu olarak görebilmektedir. Bu örnek, Halkevleri için geçerlidir (Gramsci, 1967:33)

Adana Halkevi örneğine gelindiğinde, özgün bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Öncelikle, Halkevleri içerisinde en etkin faaliyet yürüten şubelerin başında gelen Adana Halkevi, yetiştirdiği entelektüeller ve köy-kent bütünleşmesi konusunda önemli çıktılar sunmaktadır. Kemalist kültür politikasında “ilahi bir mekan” olarak kurgulanan Halkevlerinde, oluşturulan mekanla birlikte mekanda yer alan ve Kemalizm’e hizmet eden entelektüel kadrolar da benzer kutsamadan paylarını almıştır (Atalay, 2019: 126). Böylece, aydın hiyerarşisi “kutsallıkla” bezenen yeni bir hüviyete kavuşurken, düşünceleri ve eylemleri “kutsallıktan” payını almıştır. Kutsal mekânda, medeniyetin yayıcısı “kutsal peygamberler” olarak dünyevi kavramlarla ilahileştirilmiş aydınlar yer alırken, yetiştirdikleri genç nesil “medeniyetin havarileri olarak” tanımlanmıştır (Atalay, 2019: 126). Hiyerarşik kutsal bir düzenin mensuplarını oluşturan Halkevi aydınları, Cumhuriyet’in geleceği olarak görülmektedir. Ancak, kutsiyeti bozan heretik bir aydının varlığı bütün bu dünyevileştirilmiş ilahiyatta nereye konumlanır? Arif Nihad Asya ve Cemal Oğuz Öcal, Kemalizm’in milliyetçilik anlayışına uyumsuz hareket etmiştir. Hem Asya’nın hem de Öcal’ın baskın milliyetçi karakterinde birinci kuşak Türkçülerden gelen “irredendist” bir taraf vardır.³ Bu iki isim, aynı zamanda muhafazakâr bir anlayışa sahip olmaları bakımından Nihal Atsız ve Nejdet Sançar gibi ikinci kuşak Türkçüler arasında da ayrı bir konumda yer almaktadır.⁴

Hâkim paradigmanın sahip olduğu iktidar gücü karşısında, iki ayrı direniş yöntemi söz konusudur. Birincisi, hâkim paradigmanın farklı bir yorumu ile mücadele ederken ikincisi, bu paradigmanın yarattığı imkanlardan kendi öz kaynağını yaratma arayışına girmiştir. İki yaklaşımın temelde hedefi aynıdır. Kemalist hegemonyanın, konjonktürel krizinin yarattığı çatlaklardan sızarak yeni bir yol arayışı ortaya koyulmuştur. Bu bakımdan ast aydınlar, bir hiyerarşiye karşı “sessiz bir isyan” girişiminde bulunmuştur. Böylece, Kemalizm’in organik toplum ve onu üreteceği mekanlar olan Halkevleri, hedefi dışında bir yola sürüklenmiştir. Ast aydınların heretik yorumları, ortaya çıkan çatlaklardan sızarak Soğuk Savaş’ın ast aydın düzeninin önemli bir kısmını temelini oluşturmuştur. Böylece, Halkevlerinde ekilen “tohumlar” zamanla Soğuk Savaş’ta gürleşerek “anti-komünist ormanı” ortaya çıkartmıştır.

3. Halk Evleri ve Anti-komünizm

Cumhuriyet tarihinde önemli bir kurum olan Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde kurulmuştur. Dönemin CHP Genel Sekreteri olan Recep Peker’e göre, Halkevleri milleti bir araya getirecek ve bütünleştirecek teşkilatlar olarak planlanmıştır (Özacun, 1996: 88). Halkevinin kuruluş amaçları arasında, CHP’nin parti etkinliği dışında kalan toplum kesiminin bir araya getirilmesi ve kültür-sanat dallarının araç olarak kullanılması vardır (Özacun, 1996: 89). İki savaş arası dönemde gerek Almanya gerekse İtalya’da ideolojik öğretinin toplumsal tabana yayılması için farklı eğitim ve sosyal teşekküller kurulmuştur (Yaşlı, 2020: 45-47). Türkiye gibi, eğitim kurumları ve eğitilmiş nüfusun az olduğu ülkelerde Halkevi gibi sosyal teşekküller, toplumdaki sınıfsal farklılıkları illüze etme ve toplumun “bölünmez bütünlüğünü” sağlayan mekanlar olarak tasarlanmıştır (Özacun, 1996:89).

Halkevleri öncesinde benzer bir beklentiyle kurulan, Türk Ocakları’nın devrimler karşısında gerekli aidiyet duygusunu gösterememesi hatta ırkçı ve faşist eğilimleri nedeniyle kapatılmasıyla sonuçlanmıştır (Çeçen, 1990:96-97).⁵ Halkevleri kurulmadan önce, toplumu yönlendirebilecek kurum ve yayıncılık faaliyetlerinin

³ Cemal Oğuz Öcal’ın yazılarında ve şiirlerinde hâkim olan tema romantik bir Türk Milliyetçiliğidir. Fakat Öcal’ın 1948 sonrasında özellikle *Sebilürreşad*, *Serdengeçti*, *Ehli Sünnet* gibi Türkiye’de İslami muhafazakârlığın amiral gemisi yayınlarına ciddi katkılar sunmuştur. Halkevi dergilerinde pragmatik biçimde Türklüğü “Asya steplerinde ararken”, Soğuk Savaş’la birlikte Türkcülüğünü İslami muhafazakarlıkla tahkim etmiştir. Zaman içerisinde Babıali’de Sabah gibi Soğuk Savaş’ın ünlü muhafazakâr gazetelerinde yazıları yayımlanmıştır.

⁴ Türkcülüğün tarihsel bir tasnifi için bkz. Orhangazi Ertekin, "Cumhuriyet Döneminde Türkcülüğün Çatallanan Yolları," Ed: Tanıl Bora, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce*, Cilt 4 Milliyetçilik, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 348-349.

⁵ Türk Ocakları’nın ideolojik olarak Kemalizm’e yakınlığı vardır. Ancak, bahsedilen yakınlık bir aidiyet duygusu organik bütünlük yaratmamıştır. Çeşitli, Çok Partili Yaşam denemelerinde Türk Ocağı mensuplarının CHP yerine muhalif partilere destek vermesi kapatılmasının nedenlerinden birisidir. Orhan Özacun, “Halkevlerinin Dramı”, agm, s. 91. Serap Yolcu, “Türkiye’de Bir Politik Özne Olarak Gençliğin İnşası”, İstanbul Üniversitesi, 2014, ss. 134-135.

önemli kısmına son verilmiştir. *Kadro* dergisi ve Mason locası gibi yayın yahut kuruluşlar kapatılarak toplum bütün halinde Halkevlerine yönlendirilmiştir (Özacun, 1996:88). Atatürk'ün Türk Ocakları'ndan beklentisi, toplumun Türk dili ve kültürü etrafında bir araya getirilerek bütünleşmesidir. Ancak, Türk Ocakları'nın potansiyel muhalefet odağı olma ve gençliği iktidardan uzaklaştırma ihtimali, nihai kertede Türk Ocakları'nın kapatılması ve Halkevlerinin açılmasıyla sonuçlanmıştır.⁶ Gerek Cumhuriyet dönemi Türk Ocakları gerekse Halkevleri, Kemalistlerce oluşturulan Cumhuriyet ideolojisini geliştirecek, koruyacak ve toplumun bu bağlamda endoktrine edilmesi için gerekli donanımı sağlayacak bir teşkilat olarak ortaya koyulmuştur (Parla, 1991:109).

Halkevlerini oluşturan Kemalizm'in özünde alturizm ve çatışmasızlık ilkesi vardır. Korporatist düşüncenin temel anlayışlarından olan organik olarak bütünleşmiş, kaynaşmış, dikişsiz toplum anlayışı, Kemalizm tarafından tatbik edilmiştir. Korporatizmin temel ideolojik tasavvurunda, birey değil toplum vardır. Bu bağlamda, Korporatizm toplum çıkarlarını öncelemektedir. Toplumsal çıkar, kişisel menfaatlerin önüne geçerek, organik toplum ortak iyiye ve çıkara hizmet eden bir yapı olarak yeniden kurulmaktadır (Göze, 1968:7).

Korporatist toplum, temelinde bireylerin birlikteliği olan sosyal teşekküllerin birlikteliğinden oluşmaktadır. Ayferi Göze'ye göre, korporatist devlet anlayışında birey ancak, toplumda yerine getirdiği işlemlerle bir varlık sahibi olabilmektedir. Bu işlevler, sosyal teşekküller aracılığıyla yerine getirildiği gibi kamusal, yani kutsal bir amaç taşımaktadır. Bu kapsamda, sosyal teşekküllerde bireylerin toplumun iyiliği ve gelişmesi için eylemlerin varlıklarını sağlamanın yegâne yöntemi olmaktadır. Böylece Kemalizm, görev bilincine sahip olan özverili bir nesli tasavvur etmektedir. Halkevleri çatısı altında yetiştirilmesi amaçlanan nesillerin, "kutsal bir amaca" hizmet etmesi beklenmektedir. (Atalay, 2019:122-125). Liberalizm'in haklar ilkesince insanın kendisini gerçekleştirme anlayışı karşısında korporatizm, görev bilinci, sorumluluk ve toplum adına diğerkam olmayı savunur. Fakat, şu hususa dikkat çekmek gerekir ki, Kemalizm, liberal düşünce ve onun bireyin özgürlüğünü merkeze alan hak temelli anlayışına karşıdır. Ancak, özel mülkiyet ve mülk dokunulmazlığı konularında Kemalizm oldukça korporatist bir anlayışı benimsemiştir (Kansu, 2002:265).

Liberalizmin bireyciliği karşısında, özveri ve görev bilinci vurgusu yapılırken, Sosyalizm karşısında, mülkiyet kutsiyeti ve sınıflar arası bütünlük ve iş birliği savunusu yapılmıştır. Sınıflar arası sömür ilişkileri ve çatışma karşısında, 141 ve 142. Maddelerin varlığı en temelde sınıfsal farklılıkları ve mülkiyet sahipliğini tartışmaya açacak olan Marksist ve sosyalist akımların yasaklanmasını amaçlamıştır.⁷ Sosyalizmin teorik metinlerinin okunması önüne getirilen engeller, beraberinde sınıfın ve sınıfsal çelişkilerin reddi ile Soğuk Savaş sürecine de ilham kaynağı olmuştur. Halkevlerinde, korporatizmin bütünleştirici formasyonundan geçenler için sınıflar yahut sınıfsal çelişkiler bulunmamaktadır. Bu noktada, endoktrine edilenler için 'âtlı' bir toplum ve onu geliştirecek "aydın sınıfı" vardır. Toplumsal soyutlamalarda, sınıfın reddine dayanan ve çelişkileri inkâr eden bir yaklaşımda toplum sınıflardan değil dost ve düşmanlardan zuhur etmektedir. Türk aydını için dikotomik ilişkiler, dost ve düşmanlar üzerine inşa edilmektedir. Yalçın Küçük'e göre, bu aydın tipolojisi için dostlar ve düşmanlar vardır. Ayrıca, düşman daima dışardan gelen olarak tasvir edilmektedir (Küçük, 1979:260-261). Halkevlerinde, 'gericilik' ile mücadele etmesi için yetiştirilen kuşak için benzer eğilim hakimdir. Böylece, Soğuk Savaş sürecinde, birer anti-komünist militana dönüşmelerinde sınıfsal çelişkilerin reddinin etkili olduğu söylenebilir. Aydınlanma mekanları olarak Halkevleri aynı zamanda, bilgiye ulaşılabilecek yerler olan kütüphanelere ve okuma kulüplerine sahiptir. Entelektüel birikimin sağlanacağı toplanma alanı olarak kurgulanan kütüphaneler ve okuma gruplarında, nelerin okunacağı konusunda ise katı bir belirlenim söz konusudur (Koçak, 2011:154-156). Sosyalist literatürün, zararlı yayınlar olarak gençliği 'zehirlmesi' karşısında, CHP genel sekreteri Şükrü Kaya geniş bir liste yayınlayarak kitap toplatma genelgesi göndermiştir

⁶ Türk Ocakları'ndan beklenen toplumsal bütünlüğü sağlamasıyla, tersine yeni çatışma alanlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle, Türk Ocakları'nın Turancılık anlayışı Kemalizm'in hâkim milliyetçiliği ile çelişen bir zeminde ilerlemiştir. Türkistan'ın 'esaretten' kurtarmayı merkeze alan bir Turancılık Halkevlerinin kurulmasını kolaylaştırırken, oluşabilecek yeni çatışmalar engellenmeye çalışılmıştır. Füsun Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 361.

⁷ İtalya Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanan değişiklikler kapsamında getirilen 141 ve 142. maddeler sınıfsal çelişkilerin varlığını reddeden, bunun yerine sınıflar arası bütünlüğü esas alan bir düşüncenin ürünüdürler. Cangül Örnek, "Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar". Ankara Üniversitesi *SBF Dergisi* Sayı 69, 2014, ss. 116-117.

(Koçak, 2011:156). Bu genelgenin gösterdiği üzere, Tek Parti anti-komünizminin Halkevleri üzerinden etkin biçimde hissedildiği görülmektedir. Diğer bir taraftan, gençlik bu ‘zararlı’ neşriyatlara karşı savunmaya alınmalıdır. Bu savunmanın, öğretici mekanları kuşkusuz Halkevleri olacaktır. Kemalizm, korporatizm ve Halkevleri üçgeninde oluşan bu organik bağ, zamanla anti-komünist paradigmanın belirleyici olduğu süreçlerde, Halkevi bünyesinde görev alan yahut yetiştirilen isimlerin siyasal tavırlarında belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Halkevlerinin ideolojik programı olan Kemalizm’in, korporatizmle olan ilişkisi ele alındı. Peki, nesil yetiştirme amacıyla kurulan Halkevleri eğitmek için gençleri hangi yöntemlerle tespit etmekteydi? Bu sorunun yanıtı, yine Halkevi, Kemalizm ve korporatizm ilişkisinde ortaya çıkmaktadır.

Halkevleri, toplumun eğitilmesi ve Cumhuriyet’in siyasal anlayışını topluma bütünleştireceği yerler olması dışında, eğitim kurumlarıyla ve özellikle liselerle organik biçimde koordineli faaliyet yürütmüştür. Bahse konu anlayışın bir sonucu olarak, uzun Soğuk Savaş sürecine damga vuracak isimlerin bir kısmı bu anlayışın bakıyesi olarak ortaya çıkmıştır.⁸ Tek Parti yönetiminde Halkevleri, kent liseleriyle ortak şekilde hareket etmiştir. Belirli liselerin konumu nedeniyle diğerlerinden ayırt edici farklar mevcuttur. Örneğin Adana, çevre bölgelerden göç alan bir kent olmasından dolayı, Erkek Lisesi’ne farklı coğrafyalardan öğrenciler katılmıştır.⁹ Böylece Adana Erkek Lisesi, sadece Adana özelinde değil çevre kentlerden de öğrenciler kabul ederek yakın coğrafyasındaki gençleri bir araya getirmiştir. Türk Ocakları’nın yetersizliği olarak görülen toplumu kapsayamama sorunsalı, Halkevleri ile çözülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, kuruldukları yerlerde görev yapan öğretmenler başta olmak üzere kamu personelleri, Halk Evleri’nin doğal üyeleri gibi görülmektedir. Adana Halkevi de bu örneklerin en önemlilerinden birisidir. Öncelikle, öğretmenler Halkevi’nin çeşitli kollarında görevler alırken, *Görüşler* gibi Halkevi tarafından yayınlanan dergilerin editörlüğünü de üstlenmiştir. Kentin entelektüel yaşamı, Halkevi çevresinde teşkilatlandırılmaya çalışılmış ve farklı düşünsel gelenekten gelen isimler cemiyetin oluşmasına katkı sağlamıştır. Ancak, bir ideal olarak sunulan bu uyumlu kültürel birlik gerçekliğin sadece belirli bir yüzünü göstermektedir. Esas olarak, Halkevi çatışmasızlık şiarıyla hareket ederken, farklı ideolojilere mensup aktörleri bünyesinde barındırmıştır. Halkevleri çatısı altında yer alan aktörler geldikleri ideolojik gelenekleri geride bırakmak yerine ideolojik farkındalıklarını her geçen gün yeniden üretmeye ve ‘çatışmasız ve kaynaşmış’ toplum idealine karşıt hareket etmiştir.

Mücadelenin kimler arasında olduğu ve biçimi yalnızca bir kentin siyasal geçmişini değil bütün bir Türk tarihi üzerine etki bırakacak bir miras yaratmıştır. 1940’lı yılların ilk çeyreğinde Adana Halkevi etrafında toplanan bir grup insanın politik macerası, Türk anti-komünizm tarihinin en özgün dönemlerinden birisini oluşturmuştur. Adana Halkevi özelinde ortaya çıkan bu tarihi tecrübenin, tarafları arasında bayraklaşan iki isim dikkat çekmektedir. Bir tarafta milliyetçi muhafazakarlığın Bayrak Şairi Arif Nihat Asya yer alırken, diğer tarafta Türk Sosyalist hareketinin önemli isimlerinden Abidin Dino ve ailesi yer almıştır.

3.1. Dino Ailesi ve Adana Okulu

Abidin Dino, Türkiye’de siyaset ve sanat hayatının önemli isimlerinden birisidir. Özellikle, Tek Parti yönetiminde sosyalist olma ithamıyla kovuşturmalara tabii tutulmuş ve bir süre sürgün hayatı yaşamıştır. Tutuklandığı 1942 yılında önce Çorum’a, sonrasında, abisi Arif Dino ile Adana’ya 1943 senesinde “sürgün” edilmiştir. (Güzel, 2008: 61-62). 1943 Adana’ında, kültürel ortam oldukça verimlidir. Özellikle, Halkevi ve liseler arasındaki uyum sonucunda, *Görüşler* gibi dergiler yayınlanmakta ve gelecek vadeden isimler yeteneklerini okuyuculara sunmaktadır. Dönemin Adana’ında, aynı zamanda Ankara Halkevi başkanlığı da yapmış olan Ferit Celal Güven, *Türk Sözü* gazetesinin sahibidir ve Abidin Dino’yu dış haber editörü olarak işe almıştır. (Güzel, 2008: 81).

Dino ailesi, Adana içinde tanınan bir ailedir. Dedeleri Abidin Paşa’nın Adana valisi olduğu dönemden kalma kent hafızasında aile hakkında belirli bir birikim mevcuttur. Ayrıca, Abidin Paşa’dan kalma geniş çaplı arazi

⁸ 1950 sonrası Türkiye’de sinema, edebiyat ve tiyatro alanlarında ün kazanan isimlerin birçoğu Halkevleri kökenlidir. Bu isimlerden bazıları sol ideolojiye mensup görülürken diğer bir kısmı sağ ideolojik spektrumda yer almaktadır. Orhan Özacun, “Halkevlerinin Dramı” agm, s. 92.

⁹ Tefik Çavdar, İlhan Selçuk, Turhan Selçuk, Zeki Sofuoğlu, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Yaşar Kemal, İlhan Darendelioğlu, Musa Anter başta olmak üzere birçok isim kent dışından gelerek Adana Lisesi’nde eğitim almışlardır. Hasan Hüseyin Korkmazgil’in Adana Lisesi yaşamı hakkında bkz. Hatem Türk, “Toplumcu Bir Öğrenci, Bayrak Şairi Bir Hoca: Hasan Hüseyin Korkmazgil ve Arif Nihat Asya” *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt 5 Sayı 10, 2009, ss. 164-179.

de aile tarafından işletilmektedir. (Güzel, 2008: 63). Ancak, Abidin Paşa'nın torunu olması ve geniş boyutlu araziye sahip olmalarına karşın, Abidin ve Arif Dino sosyalist olmaları gerekçesiyle sürgündedir ve hem milliyetçiler hem de Adana valisi Akif İyidoğan için açık hedef halindedir. Evlerine gerçekleşen birtakım saldırılar, dönemde Ferit Celal Güven'in yardımları sayesinde engellenmiştir. (Güzel, 2008: 66). Abidin Dino'nun Adana'ya sürgünü sonrasında eşi, Güzin Dinoda Adana'ya gelir ve yerleşir. Güzin Dino gerek Kız Lisesi gerekse Erkek Lisesi'nde Fransızca derslerine girmektedir. Halkevi bahçesinde gerçekleşen ziyaret ve toplantılar sırasında yeni dostluklar oluşmaya başlamıştır. (Orak, 2018).¹⁰ Bu dostluklardan en dikkat çekici olanı genç yaşında aile ile yakın ilişki kuran Kemal Sadık Göğçeli'dir (Yaşar Kemal). Adana Erkek Lisesi öğrencisi olan Kemal Sadık, folklor üzerine çalışmakta ve aile ile uzun vakitler geçirmektedir. (Güzel, 2008: 86).¹¹

Adana Okulu mensuplarından Güzin Dino, Yaşar Kemal'in eğitimi ile yakından ilgilenmektedir. Genç yaşlarında şiire meraklı olan Yaşar Kemal, Güzin Dino'nun telkinleriyle hikâye ve roman üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Dönem içerisinde, Bursa Cezaevi'nden Orhan Kemal'in Adana'ya geri dönmesiyle Adana Okulu tamamlanmıştır. (Güzel, 2008: 112-116).¹² Adana Okulu, dönemde az rastlanan entelektüel birikim elde etmenin imkanlarını sunmaktadır. Arif Dino ve Abidin Dino, Çukurova'yı merkeze alan resim ve heykel çalışmalarına yoğunlaşırken, Orhan Kemal *Bereketli Topraklar Üzerinde* eserinin ilk nüvelerini ortaya koymaktadır. Süreç içerisinde Yaşar Kemal de, Adana Okulu'na köylüler arasında topladığı Türkmen ağıt, hikâye ve şiirleri getirmektedir. Daha sonrasında topladığı sözlü kültür materyalleriyle oluşturduğu ilk eseri *Ağıtlar*, *Türk Sözü* gazetesi sahibi Ferit Celal Güven'in desteğiyle Halkevi tarafından yayımlanmıştır.¹³

Yaşar Kemal'in öğrencilik yıllarında, ilişki halinde olduğu kişiler yalnızca Adana Okulu mensupları değildir. Adana Erkek Lisesi'nden öğretmeni ve milliyetçi muhafazakâr düşüncenin önemli şahsiyetlerinden Arif Nihat Asya da Yaşar Kemal'in yakın irtibatında olduğu isimlerdendir (Turhan, 1979).¹⁴ Hatta, Yaşar Kemal'in yeteneğini ilk olarak keşfeden Arif Nihat Asya'dır. Yaşar Kemal, hayatını konu alan belgesel ve söyleşilerinde ilk yayın tecrübesinin Ferit Celal Güven'in etkisiyle *Ağıtlar* eseri olduğunu söylemiştir. Fakat, Yaşar Kemal'in atladığı bir noktayı aydınlatmak gerekmektedir. Yaşar Kemal'in, lise çağlarında ilk olarak *Görüşler* dergisinde şiirleri yayınlanmaya başlamıştır. Halkevi yayını olan *Görüşler*, aynı zamanda Arif Nihat Asya'nın editörlüğünde çıkmaktadır. Yaşar Kemal'in burada dikkat çekici sayıda şiir ve düz yazısı yayınlanmıştır. Yazı içeriği olarak, dönemin şartlarına uygun bir milliyetçi tavrın söz konusu olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, Soğuk Savaş sürecine damga vuracak olan *Toprak* dergisi yine 1940'lı yılların Adana'sında yayın hayatına başlamıştır. 1945 yılında ilk sayısı yayınlanan ve İlhan Egemen Darendelioğlu'nun himayesinde çıkartılan *Toprak* dergisi, dönemin ünlü Türkçü ve Turancı isimlerine ev sahipliği yapmıştır. Yazar kadrosu arasında yer alan isimlerden birisi de Yaşar Kemal'dir. *Toprak* dergisinin birinci sayısında, Yaşar Kemal'in "*Bir Arzu Günü*" başlıklı şiiri yayınlanmıştır (Göğçeli, 1945: 8). Yalnızca Arif Nihat Asya ile değil, Türkçülük Turancılık davası sanıklarından Cemal Oğuz Öcal ile de bir yakınlığı olduğu görülmektedir. Öyle ki, Cemal Oğuz Öcal Yaşar Kemal'i yetenek sahibi ve geleceği parlak bir genç olarak görürken, mutluluğunu *Toprak* okurlarıyla paylaşmıştır. Arif Nihat Asya'nın editörü olduğu Halkevi dergisi *Görüşler*'de hem Cemal Oğuz Öcal hem de Yaşar Kemal 1940 ve 1943 arası en çok yayın yapan isimlerdir.¹⁵ Cemal Oğuz Öcal, Türkçülük Turancılık

¹⁰ Aydın Orak (Yön.), *Yaşar Kemal Efsanesi*, 2018.

¹¹ Yaşar Kemal o dönemde liseden yakın zamanda ayrılmış bir gençtir. Dönemde, köyler arasında gezerek özellikle Türkmen ağıtlarını, şiirlerini ve hikayelerini kaleme alarak kaydetmektedir. Daha sonra, kayıt altına aldığı materyalleri Dino ailesi ile paylaşmaktadır.

¹² Özellikle, Orhan Kemal bu dönemde *Bereketli Topraklar Üzerinde*'nin taslak çalışmalarını yapmaktadır ve Güzin Dino ile taslaklar üzerinden fikir alışverişinde bulunmuştur. Kitap ancak 1954 senesinde yayınlanabilmiştir.

¹³ Halkevi Eski başkanlarından ve *Türk Sözü* gazetesi sahibi Ferit Celal Güven'in tavsiyesi ile Halkevi tarafından neşredilmiştir.

¹⁴ Dönemin tanıklarından Turhan Selçuk'un anlatımıyla, "İkinci Dünya Savaşı Yılları; Abidin Dino sürgün Adana'da, Yaşar Kemal öğrenci, kimi zaman Arif Nihat Asya'ya da takılıyor; hoca öğrencisiyle içiyor, gece yarısı bizim evin kapısına dayanıyorlar. Yaşar Kemal destan ve şiir vurgunu, halkevi kültür yuvası. (...) Anadolu halkını dünya edebiyatıyla 'Kemalist yönetim' tanıştırıyor; kültür devrimi yaşıyoruz, 'Aydınlanma'nın Adana'ya yansması daha başka nasıl olabilir?" <https://www.altinsehiradana.com/Makale/turhan-ve-ilhan-selcukun-adanadaki-evleri/866/> Erişim Tarihi: 01.03.2023.

¹⁵ *Görüşler*'in 29. sayısından sonra yazar kadrosuna bakıldığında, en çok yazı yayınlanan iki isim Kemal Sadık Göğçeli (Yaşar Kemal) ve Cemal Oğuz Öcal'dir. 1940 yılında başlayan bu durum, 1943 yılına kadar devam etmiştir. Cemal Oğuz Öcal, Adana Halkevi toplantılarına da sık sık katılarak şiir ve konuşmalar yapmıştır. bkz. *Görüşler*, Sayı: 46, Ekim, 1942, s. 32.

davası öncesinde, Adana'da Kurtkulağı'nda öğretmenlik yapmıştır. Halkevleri ve Adana Erkek Lisesi'nde başlayan Yaşar Kemal, Arif Nihat Asya ve Cemal Oğuz Öcal'ın birlikteliğinin kökleri buraya kadar dayanmaktadır (Yılmaz: 2021: 13-32).

“Derginin kapağındaki (İçindekiler) e bakıyorum. İşte aşına olduğum iki dost çehresi: bana uzaktan uzağa gülümseyen bu iki şiir ve sanat değerinin biri Arif Nihat Asya, öteki de Ziya İlhan Zaimoğlu'dur. Bu aziz insanların arasında bana yabancı olmayan iki genç istidat, Kemal Sadık Göğçeli ile Aydın Nisari'de var...” (Öcal, 1945: 2).

1940'lı yılların Adana'sında gerek Türkçüler gerekse Sosyalistler için bir siyasal mücadele alanı oluşmuştur. Yaşar Kemal gibi genç yetenekler mücadele alanında kazanılması gereken “ganimetler” olarak, oldukça değer görmektedir. Milliyetçilerin, Halkevlerini insan kaynağı ve örgütlenme alanı olarak gördükleri ölçüde, Sosyalistler de bu anlayışa yakın tutum içerisinde olmuşlardır. Bu yaklaşımın, kökleri 7. Komintern toplantısında alınan kararın bir yansıması olarak görülmelidir. Bu mücadele alanında, Yaşar Kemal'in ideolojik gelgitleri oldukça dikkat çekicidir ve en nihayetinde arayışı Sosyalistlerin himayesine girmeye sonuçlanmıştır. Arif Dino ile tanışması sonrasında yoğun teorik Marksizm okumalarına başlamıştır.¹⁶ İdeolojik gelgitler arasında, başta Yaşar Kemal'i ve dönemin farklı birçok aktörünü etkileyen en belirleyici faktör, Adana'da yaşanan adaletsizlikler ve sömürü ortamıdır. Savaş'ın yıkıcı etkisi bir yana, tarım kapitalizminin en sert yaşandığı yer olarak Çukurova, sınıfsal çelişkileri yerinden görme ve bilinçlenme konusunda doğal bir mekân- okul olarak görülmelidir (Erbil, 2008: 27-29)¹⁷

Adana Okulu, entelektüel bir topluluk yanında siyasal bir birliktelik olarak da görülmelidir. 1935 yılında toplanan Komintern'in 7. Kongresinde, Türkiye Komünist Partisi için İsmet İnönü hükümetine destek verilmesi ve Türk hükümetine karşı yıpratıcı muhalefet sergilenmemesi kararı alınmıştır. Sonraki süreçte, 1936 yılında partinin Tek Parti CHP'sine ve Halkevlerine ‘sızmaları’ ayrıca alınacak kararları etkilemeleri istenmiştir (Akbulut, 2010:133). Bu bağlamda, Arif Dino ve Abidin Dino sosyalist siyasal mücadelenin temsilcileri olarak görülmelidir. Dönemde, Rasih Nuri İleri'nin anlatımıyla, Halkevlerinde özellikle Arif Dino, gençleri etkileme ve ‘illegal parti’ bünyesine katma amacıyla faaliyet yürütmüştür. Rasih Nuri, süreçte Adana'da kayda değer bir başarı gösterilemediğini ancak, birtakım gençlerin harekete dahil edildiğini belirtir. Hem Kemal Sadık Göğçeli hem de Mehmet Raşit Ögütçü o zamanlar tanınmayan isimlerdir. (İleri, 2003:15-16). Bahsedilen süreçte, Güzin Dino'nun siyasal yapılanmanın ne denli içerisinde olduğu belirgin değildir. Ancak, Orhan Kemal'in hapisten çıktıktan sonra Dino ailesiyle irtibat kurması ve Halkevi'nin kütüphane çalışanı Yaşar Kemal'in Adana'da yerel sosyalist harekete dahil edilmesi bir siyasal teşkilatlanma faaliyetini göstermektedir. Adana Okulu'na gelince, 1950 senesine gelindiğinde, Yaşar Kemal bir ihbar sonrasında tutuklanır ve cezaevine gönderilir. Hapis sonrasında hem Yaşar Kemal hem de Orhan Kemal için Adana'da ölüm tehlikesi ortaya çıkmıştır (Kemal, 1993: 49-55). Çünkü, Halkevleri çatısı altında toplumu bütünleştirme idealini paylaştığı düşünülen yöneticilerin bir kısmı ve kent entelijansiyasını oluşturan bazı isimler hâkim düşünce olmaya başlayan anti-komünizmin bayraktarlığını yapmaya başlamıştır.¹⁸ Adana Halkevi'nin çatışmazlık ortamı içerisinde yalnızca sosyalistler faaliyet yürütmemiştir. Aynı zamanda, milliyetçiler de kendilerine bir imkân yaratmayı başarmıştır. Adana Halkevi çatısı altında milliyetçiliğin en belirgin savunucusu ve yayıcısı kuşkusuz Arif Nihat Asya'dır.

3.2. Arif Nihat Asya ve Adana'da Milliyetçiler

Arif Nihat Asya, siyasi ve kültür tarihi açısından müstesna bir yere sahiptir. Arif Nihat Asya, öğretmenlik mesleğine Adana'da başlamıştır. Türkiye'nin farklı illerinde lise öğretmenliği yapan Arif Nihat Asya, en uzun süre Adana'da görev yapmıştır. Meslek olarak öğretmenliği aşan bir entelektüel mirasa sahip olan Arif Nihat Asya'nın, edebi yeteneği ile politik duruşu arasında belirgin bir korelasyon vardır. Türkiye'de milliyetçiliğin ‘bayrak’ isimlerinden birisi olması yanında, tasavvufa olan ilgisi onun milliyetçiliğini muhafazakârlığıyla

¹⁶ Yaşar Kemal, Halkevi bahçesinde Arif Dino ile tanışması sonrasında ortak bir okuma programı yürüttüklerinden bahsetmektedir. Aydın Orak (Yön.), *Yaşar Kemal Efsanesi*, 2018.

¹⁷ Aynı dönemde Adana'da yaşayan Tevfik Çavdar'ın gözlemleri oldukça değerlidir. Çavdar'a göre, özellikle yaz aylarında tarım işçilerinin kente gelmesiyle sınıfsal çelişkiler ve yoksulluk daha görünür hale gelmektedir. Bir tarafta derin bir yoksulluk ve yoksunluk diğer taraftan, gelişen tarım kapitalizminin doğal bir sonucu olarak beliren zenginlik ve lüks. Çavdar'ın dönemin şartlarını algılayabilmek için kullandığı şu söz dikkat çekicidir “Sefalet ve lüks bilinçlendirir”.

¹⁸ Kerim Uluscutürk, Ferit Celal Güven, Cemal Oğuz Öcal, Arif Nihat Asya bahse konu durumun baş aktörleridir.

bütünleştirmesini sağlamıştır. Asya'nın şiirlerinde belirgin bir tema olarak Türklük ve İslam vurgusu milliyetçi muhafazakâr ideolojisine dayanmaktadır (Tepebaşı, 2022:160). Arif Nihat Asya'yı tanıtır kılan ve onu 'Bayrak Şairi' olarak tanıtan, Adana'nın kurtuluşu için yazdığı *Bayrak* adlı şiiridir (Tepebaşı, 2022:35).

Yukarıda bahsedilen korporatizm ve Kemalizm ilişkisinin doğal bir uzantısı olan, öğretmenlerin Halkevlerinin tabii eğitimcileri olması durumu, beraberinde yeni bir kuşağın yetiştirilmesiyle bütünleşmiştir. Fakat, Kemalizm yeni bir kuşağı geleneksel aydınlar arasından, yani Osmanlı son döneminde yetişen entelektüellerin, kendisine sadakat sunan isimleri aracılığıyla yetiştirmiştir. Bu bakımdan, milliyetçiliğin Kemalist yorumu pratikte kendisinden önceki anlayıştan çok farklılaşma imkanına kavuşmamıştır. Arif Nihat Asya'nın milliyetçi muhafazakâr tavrı da bunun tipik örneklerinden birisini sunmaktadır. Politik ve eğitimci kişiliğinin bir araya gelişiyle birlikte, 'Asya'nın rahlesinden geçenler' olarak tanımlayabileceğimiz bir genç kuşak ortaya çıkmaktadır.¹⁹ Bu isimlerin birçoğu, Türk entelijansiyası ve siyasal mücadeleler alanının önemli isimleri olarak Soğuk Savaş sürecine damga vurmuştur. Burada önemli husus, Arif Nihat Asya'nın bu gençlerin gelişiminde üzerlerinde sahip olduğu düşünsel etkidir.²⁰ Arif Nihat'ın komünizm karşıtlığı, özellikle parlamenter seçildiği 1950 sonrasında daha belirgin biçimde kendisini göstermiştir. 141 ve 142. Maddeler üzerine bir değişikliği öngören yasa tartışmalarında, komünistlere ölüm cezası verilmesi gerektiğini savunur. Hatta hapis cezasının bir lütuf olduğu aslolanın ölüm cezası olduğu, sokak hareketlerinde ortaya koyulan 'komünistlere ölüm' sloganlarına kulak verilmesi gerektiğini savunur.

"Şu memlekette mademki idam cezası vardır, sorarım idamı kime saklıyoruz? İdam gömleği maddedeki mükerrirler için biçilmiş kaftandır. Teklif ve tasarı o şekilde geliyor ki, komünizm suçunun cezası az da olsa çok da olsa hapisten ibaret. (...) Milletın mukadderatını alakadar eden işlerde bu çeşit adli cömertliklerin yerin yoktur. Adalet Telakkisi ölüm cezasına değil, bu cezaya manidir. Kanunun hususi bir madde ile. Komünistlerin canına kıymak memnurdur (yasak) demediği kalkmış. Bari onu da deyiverseydi. (...) bu adamların şerrinden kurtarmanın tek çaresi vardır: Sehpa... Yahut iki çaresi vardır sehpa ve kurşun.."²¹

Arif Nihat Asya için bir Türk'ün komünist olması düşünülemez. Asya'da Marksizm bir Türk düşmanlığının ideolojik formu olarak görülür. Onun için de soy bakımından bir Türk'ün Marksist olması mümkün değildir. Bu çıkışa karşılık, Yavuz Bülent Bakiler'in örnekler göstermesi karşısında sinirlenerek olamayacağını vurgular (Bakiler, 2007:290). Arif Nihat'ın meclis oturumunda yaptığı konuşma ve zihin dünyasının içeriği, milliyetçiliğine ve anti-komünizminin şiddetini anlama noktasında bir fikir vermektedir. 1930 ve 1940'lı yıllarda Halkevi ve Erkek Lisesi çatısı altında benzer duygularla faaliyet göstermiştir.

Türk milliyetçileri ve muhafazakarlarının Arif Nihat Asya hayranlığı yalnızca şiirleri sayesinde değil, aynı zamanda bir politik ajitatör olarak Halkevi ve Adana Erkek Lisesi öğretmenliği sürecinde sahip olduğu karizmatik otoriteden beri gelmektedir. Asya'nın rahlesinden farklı isimler geçmiştir. Bunlardan bazıları, Türkiye'de Soğuk Savaş sürecinde etkin isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu isimlerden kuşkusuz en önemlisi, İlhan Egemen Darendelioğlu'dur. Tarsus doğumlu İlhan Egemen, Adana Erkek Lisesi sürecinde özellikle yayıncılık faaliyetlerinde özellikle etkin olmuştur. Soğuk Savaş'ın ünlü anti-komünist dergisi *Toprak*, yayın hayatına Adana'da 1945 yılında başlamıştır.²² Yazar kadrosunda, Arif Nihat Asya, Cemal Oğuz Öcal gibi önemli Türkçü-Turancı isimler yer almıştır. İlk yayınlarında, edebiyat ve sanat yazılarına ağırlık verilirken, yayınlarda milliyetçiliğin başat tema olduğu görülür. İlk yayınların politik yanının olmamasında 1944 senesinde başlayan Türkçülük-Turancılık Davası'nın etkisi olduğu söylenebilir. 1946 yılında yaşanan değişim sonrası yükselen anti-komünizmle beraber *Toprak*'ın yazı içeriği de değişerek komünizm karşıtı milliyetçi bir muhtevaya bürünmüştür.²³ İlhan Egemen Darendelioğlu, *Toprak* yayınlarında edebiyata ağırlık verirken, dönemde Tarsus'ta yayınlanan *Berdan* ve Adana'da yayın hayatına devam eden *Türke Doğru* gazete ve

¹⁹ İlhan Egemen Darendelioğlu, Kemal Sadık Göğçeli, Necmettin Sefercioğlu, Zeki Sofuoğlu gibi isimler Asya'nın öğrencileridir ve onlarla yakın ilişki içerisindeydi.

²⁰ Türkçülüğün önemli isimlerinden ve aynı zamanda Arif Nihat Asya'nın öğrencileri üzerindeki etkisi hakkında bkz. Nevzat Köseoğlu, "Öğrencisi Zeki Sofuoğlu ile Söyleşi", *Arif Nihat Asya*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011.

²¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Beşinci Birleşim, 16.11.1951, s. 114.

²² *Toprak*'ın ilk sayısı 20 Temmuz 1945 tarihinde yayınlanmıştır.

²³ *Toprak* dergisinin ikinci evresi olan İstanbul macerası 1950'li yıllarda başlar. Derginin baskın bir anti-komünist biçim alması bu süreçte ortaya çıkmıştır.

dergilerini milliyetçi anti-komünist propaganda için kullanmıştır.²⁴ Arif Nihat Asya, bahse konu yayınların tamamına destek vermiştir. 1948 yılında Edirne'ye tayin olması bu durumu etkilememiş ve 1950 yılında Demokrat Parti'nin Seyhan mebusu olarak meclise girerek bu anlayışını parlamento çatısı altında devam ettirmiştir.

Arif Nihat Asya, 1928 yılından başlayan ve çeşitli kesintilerle birlikte 1948 yılına kadar devam eden Adana macerası sürecinde Halkevi bünyesinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Özellikle Asya'yı özgün kılan ve onun siyasal karakteri *Görüşler* dergisi ile anlam bulmuştur. Arif Nihat Asya'nın özellikle, öğrencilerinin anılarına yansıyan en temel özelliği, karizmatik bir yapıya sahip olması yanında öğrencileri ile yakın biçimde ilgilenmesidir. Halkevlerinin kuruluş köklerinde yer alan, toplumu ve gençliği bu 'kutsal evlerle' birleştirme anlayışına bu tutumuyla önemli katkılar sağlamıştır. Adana Erkek Lisesi'nde yayınlanan duvar gazetelerinde, yetenekli şair gençlere *Görüşler* dergisinde yer vererek hem kent hem de ülke çapında tanınmalarına fırsatı sunmuştur.²⁵ Hatta burada, daha ilgi gören şiirlerin bazıları *Ülkü*'de yayınlanarak ülke çapında tanınırlık sağlamıştır. Lise öğrencilerinin şair olmak, şiirlerin yerel yayınlarda yayınlanması dönemde kanıksanan bir uğraş olarak görülebilir. Ancak, Arif Nihat'ın teşviki yetenek sahibi gençleri ülke çapında tanınan kişiler haline getirmektedir.

Arif Nihat Asya'nın öğrencileriyle birlikteliği ve ilgilenmesinin en ilginç örneği *Başak* dergisinde görülmektedir. 1946 yılında Çok Partili yaşamın önünün açıldığı süreçte, Sosyalistler parti kurma çabasına girişmişlerdir (İleri, 2003:16). Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, bir grup Sosyalist tarafından kurulurken, partinin yayın organı olması için Adana'da *Başak* adında bir dergi kurmuşlardır (Varlık, 2015:363-364). Tacettin Karan'ın girişimleriyle şekillenen *Başak* dergisi çehresi, Abidin Dino'nun çizimleri, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'in destekleriyle Adana'da yayına başlamıştır (Karan, 2003:14). Arif Nihat Asya, derginin birinci sayısında yazar/editör olarak yer alırken ikinci sayıyla birlikte dergiden ayrıldığı görülmektedir (Varlık, 2015:366). Burada, Soğuk Savaş öncesi süreçte hâkim görüş olan korporatizmin belirgin yansıması söz konusudur. Sınıfsız ve çatışmasız toplum şiarı, birbirine zıt ideolojik gelenekleri bir araya getirebilme kudretine sahiptir. Aynı isimler, 1948 sonrası süreçte Soğuk Savaş'ın yeni dinamikleriyle sıcak bir çatışma alanının failleri olarak yeniden ortaya çıkacaktır.

Arif Nihat Asya'nın milliyetçi karakteri ve Halkevi'nde etkin konumu karşısında, sosyalistlerin birlikteliğini ifade eden Adana Okulu mensupları yer almaktadır. Kemalizm, Halkevlerini devrimlerin halk tabanında yayılmasının aracı olduğu ölçüde Tek Parti CHP'nin de doğal uzantısı olarak kullanmıştır. Halkevlerinde ortaya koyulan her çaba, aynı zamanda CHP adına irade göstermek demektir. Ancak, CHP'nin doğal uzantısı olan Halkevlerinde hem Demokrat Parti'ye yönelik bir eğilim baş gösterirken dönemin sosyalist hareketi için teşkilatlanma mekânı olarak kullanılmıştır. 1946'da Çok Partili Yaşamın başlamasıyla birlikte Arif Nihat Asya, Demokrat Parti saflarına doğru geçiş yaparken, etkilediği insan kitlesini bu noktaya taşımıştır. Asya'nın bu tutumuna benzer biçimde, Adana Okulu mensupları da Türkiye sosyalist hareketinin aktif birer neferi olarak yerlerini almışlardır. Bütünleştirme hedefiyle ortaya çıkan mekanlar, savaş şartlarının da etkisiyle ideolojik mücadele alanlarına dönüşmüştür. Esas olarak, Soğuk Savaş'ın erken dönem örnekleri arasında sayılabilecek bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte sıcak bir çatışmaya dönüşmüştür. Böylece, komünizmle mücadele fikrinin başat bir unsur olarak ortaya çıkmasıyla, örtülü mücadele pratikte belirgin hale gelmiştir. Adana'da komünizmle mücadele fikri ve teşkilatlanması Halkevleri çatısı altında oluşan bu mücadele alanının bir yansıması olarak yeniden kurulmuştur.

4. Adana'da Komünizmle Mücadele

Arif Nihat Asya, 1948 senesinde Edirne'ye tayin olmuş ve Adana'dan ayrılmıştır. Ancak, Asya'nın gidişi sonrasında komünizmle mücadele fikri belirginleşmiş ve özellikle 1946 sonrasında Erken Soğuk Savaş döneminde mücadele yayıncılık faaliyetinden öteye geçerek teşkilatlanma ve kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu noktada, Halkevinin yetiştirdiği yeni Cumhuriyet aydınlarının bir kısmı Türkiye'de komünizmle mücadele özelindeki teşkilatlanmaların ilk örneklerini ortaya koymuş ve Adana bu mücadelenin başlangıç noktalarından

²⁴ *Türke Doğru* dergisi Mart 1945 tarihinde yayın hayatına Eskişehir'de başlamıştır.1947 yılında Oğuzcan ailesinin Adana'ya taşınmalarından dolayı 1947 sonrasında Adana'da yayınlanmaya devam etmiştir.

²⁵ *Görüşler* Adana Halkevi tarafından 1937 senesi itibarıyla yayın hayatına başlamıştır. Edebiyat, tarih ve sanat temasının yoğun işlendiği yayın politikaları Kemalizm'in milliyetçilik anlayışına uygun bir yayın politikası yürütülmüştür.

birisi olarak tarihte yerini almıştır. Arif Nihat Asya'da, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin Seyhan mebusu seçilerek meclise girmiş ve anti-komünizmin kitleleştiği süreçte mecliste faaliyetlerini sürdürmüştür. Halk Evi'nin gücünü kaybedişi ile çok partili hayata geçiş arasında bir benzer ivme söz konusudur. Özellikle, Demokrat Parti'nin kurulması sonrasında, entelektüel yaşam bir mekândan tek bir dergi etrafında yapılan bir faaliyet olmaktan çıkarak, geniş halk kitlelerine ulaşmış ve belirgin mücadele yürütmeyi hedefleyen yayımlara evrilmiştir. 1945 ve öncesinde belirgin olmayan muğlak ifadelerle yürütülen mücadele artık sıcak bir çatışma ortamının da ortaya koyabileceği bir faaliyet olarak ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Adana'da yayımlanan milliyetçi yayınlar özellikle dikkat çekicidir. *Toprak*, *Berdan*, *Türke Doğru* ve *Kalem* Adana'da anti-komünizmin yeşerdiği süreçte yayıncılığın önemli temsilcileri olmuştur.²⁶ Bu yayınlardan, bir kısmı kalıcı hale gelerek Türk anti-komünizminin mihenk taşı haline gelirken, bir kısmı nispeten kısa ömürlü olmuştur. Soğuk Savaş'ın yarattığı anti-komünist dalga, Türk siyasetini derinden etkilemiş ve Adana da bu anti-komünizm rüzgarının en sert estiği kentlerin başında gelmiştir. Remzi Oğuz Arık'ın ifadesiyle, "Türkiye'de ve Çukurova'da komünizm varsa bunun ilk sebebi dünya yüzünde komünist bir Rusya kaldıkça, Türkiye'de komünizm olacaktır." (Arık, 1949:3) 1948 yılı itibarıyla *Türk'e Doğru* gazetesi ve Çukurova Komünizmle Savaş Derneği, Adana'da faal bir yapı olarak hareket etmiştir.²⁷ Çukurova Komünizmle Savaş Derneği, Adana'da Halkevleri çatısı altında yetişmiş bir grup küçük burjuva ismin hâkim konuma gelen anti-komünist paradigmaya eklenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye'de kalkınmanın önemli mekanlarından birisi olarak Adana'da, işçi sınıfının nicel artışı söz konusudur. Anti-komünizmin yükselişe geçtiği bir dönemde, Çukurova Komünizmle Savaş Derneği işçi sınıfı içerisinde anti-komünist bir propaganda yürütmeyi başarmıştır. 4 Nisan 1949'de Sümerbank ve Milli Mensucat Fabrikası işçilerinin organize ettiği, Çukurova Komünizmle Savaş Cemiyeti'nin desteklediği büyük bir komünizmi telin mitingi düzenlenmiştir. Gösterilerde sırasıyla, *Türke Doğru* gazetesi, *Türk Sözü* gazetesi ve *Yeniadana* gazeteleri işçiler tarafından ziyaret edilmiştir. *Türksözü* gazetesi sahibi ve Dino ailesini Adana'da milliyetçilere karşı koruyan Ferit Celal Güven, işçileri gösterileri adına kutlayan ve öven bir konuşma yapmıştır. *Türke Doğru* gazetesinin sahibi ve aynı zamanda Çukurova Komünizmle Savaş Derneği Genel Sekreteri Lütfi Oğuzcan işçileri öven bir konuşma yapmıştır. Gösterinin sonuna doğru, dernek başkanı Kerim Uluscutürk, gösterinin önemini belirten konuşmasıyla işçilerin mitingi sona ermiştir.²⁸ Kerim Uluscutürk, Tek Parti CHP'nin yerel teşkilatlarında ve Halkevi bünyesinde görev yapmış bir isimdir (Erdoğan,2017:119-120).²⁹ Uluscutürk 1946 sonrası süreçte, komünizmin bir güvenlik paradigması haline gelmesiyle birlikte, Adana'nın yerel anti-komünist örgütlenmesini kuranlardan birisi olmuştur.

5. Sonuç

Kemalist dünya görüşü, kurucu bir ideoloji olma iddiasıyla Osmanlı'dan miras kalan geleneksel toplum yapısını dönüştürmeyi amaçlamıştır. Yeni bir yurttaş topluluğu merkezi otoriteye sadakatlerinin sağlanması öncelikli hedeflerinden birisi olmuştur. Modern kapitalist toplumlarda meşruiyetin sağlanması için toplumsal rızanın sürekli biçimde üretilmesi iktidar için hayati önem taşımaktadır. Çünkü, zor gücüne dayanarak iktidarda uzun süre kalamaz. Böylece, rızayı üretecek, hâkim ideoloji ile toplumu organik biçimde bir araya getirecek moral öncülere yani entelektüellere ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bir önceki hegemonya projesinden miras kalan Türk Ocakları'nın beklentileri karşılayamaması, Halkevlerinin kurulumunu kaçınılmaz kılmıştır. Bu bağlamda, Halkevleri Kemalizm ile yurttaş topluluğu arasında bağlılığı sağlayacak bir korporasyon olarak "icat edilmiştir". Böylece Kemalistlerce, aydın ve toplum ilişkisi bir karşıtlık değil, birbirini besleyen bir yapıya dönüşecektir. Bu sayede, cemaatler biçiminde parçalanmış geleneksel toplum, yekpare bir bütün olarak yeniden

²⁶ *Toprak* dergisi ilk sayısı 1945 yılında yayınlanmıştır. *Berdan*, ilk sayısı 1949'da Tarsus'ta yayınlanmıştır. *Türke Doğru* 1948 itibarıyla Adana'da yayınlanmaya devam etmiştir. *Kalem*, ilk sayısı 1949'da Adana'da yayınlanmıştır.

²⁷ *Türke Doğru* gazetesi Lütfi Oğuzcan ve Ümit Yaşar Oğuzcan tarafından Mart 1945 itibarıyla Eskişehir'de yayınlanmaya başlamıştır. 1948 yılında Lütfi Oğuzcan ve Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Adana'ya yerleşmeleri sonrasında dergi Adana'da yayınlanmaya başlamıştır. İlk döneminde, edebiyat ağırlıklı yayın yapan *Türk'e Doğru*, Soğuk Savaş'ın etkisiyle birlikte milliyetçi bir anlayışa bürünerek anti-komünist bir çizginin yayıcıları arasında katılmıştır. *Türke Doğru* gazetesinin tüm sayıları için bkz. <https://www.milliyetci.org/dergiler/1578> Erişim Tarihi: 5.5.2023.

²⁸ "Türk İşçisi Yaşa Varol" *Türke Doğru*, 4 Nisan 1949, s. 2.

²⁹ Kerim Uluscutürk, Halkevleri Hars Komitesi üyesi olarak uzun süre görev yapmıştır. Celaleddin Erdoğan, *Adana Halkevi* (1933-1951), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, ss. 119-120.

oluşabilecektir. Fakat, Kemalizm'in öngöremediği, önceki üretim aşamasından miras kalan geleneksel entelektüellerin Halkevlerinde bir 'tabula rasa' yani boş bir levhayı işlemedikleri aksine önceki kültürel mirası yeniden ürettikleridir. Bu noktada, siyasal bir endoktrinasyon sürecinde Kemalizm, nihai bir başlama noktası olmak yerine, genel Türk tarihi içerisinde bir aşama olarak konumlandırılmıştır. Kemalizm'in modernleşme projesi, bir "sonderweg" olma vurgusuyla kendisini tarihteki örneklerinden ayırmaktadır. Bu ayrım, yalnızca Batı'nın modernleşme projelerine karşı değil aynı zamanda Osmanlı'nın mirasına karşı da bir savunudur. Bu bağlamda, Halkevleri çatısında ortaya koyulan ideolojik eğitim programı, Kemalizm'in hem Osmanlı'dan hem de Batılı örneklerden farklı bir karaktere sahip olması beklenir. Ancak, Adana Halkevi örneğinde pratik anlamda böyle bir gerçeklik ortaya çıkmamıştır. Çalışmada, yoğun biçimde vurgulanan Arif Nihat Asya ve Cemal Oğuz Öcal'ın Kemalizm'in bu anlayışa karşıt bir tavır sergiledikleri yönündedir. Kemalizm'in Halkevlerini icat etmesindeki temel motivasyon, Kemalist devrimin kır-kent ilişkisini merkezi otoriteye bağlaması ve toplumun bir bütün halinde kültürel olarak kalkınmasını sağlamaktır. Organik bir toplum için gerekli düşünsel programın bir çatlak ortaya koyması bu bakımdan beklenilemez. Ancak, Adana örneğinde görüldüğü üzere Kemalizm, organik aydın olarak görevlendirdiği isimlerde rıza yaratma konusunda belirli çatlaklar yaşamıştır. Böylece, Halkevleri organik toplumu oluşturmak yerine, Türkçülerin ve Sosyalistlerin örgütlenme alanları haline gelmiştir. Sınıfsız ve çatışmasız toplum idealini oluşturacak halkevi, çatışmacı bir toplumu üreten mekanlar haline gelmiştir. Kemalist projenin başarısızlığa uğramasının kökenlerinden birisi Halkevlerinin organik aydınları üzerindeki ikna yetersizliğidir. Arif Nihat Asya ve Cemal Oğuz Öcal, Türkçülük noktasında Kemalistlerle uzlaşılsa bile muhafazakarlık yönünde laik olmak yerine daha ilahi-metafizik bir alanı tercih etmişlerdir. Böylece, Kemalist projenin başarısızlığı, 1946'da Çok Partili Yaşama geçişle birlikte, milliyetçi muhafazakârlar için bir başarı olmuştur. Kemalizm'in entelektüel üretim merkezlerini stratejik biçimde kullanan milliyetçi muhafazakârlar, Demokrat Parti iktidarı sonrasında Kemalizm'i bir meşruiyet kaynağı olarak yeniden üretmiştir. Ancak, Kemalizm 1930'lar dünyasından farklı olarak, Soğuk Savaş tahkimatına uygun biçimde dönüştürülmüştür. Kemalist muhafazakarlığın bağlamı laik olandan daha ilahi-metafizik bir alana çekilerek tahkim edilmiştir. Soğuk Savaş anti-komünizmi süresince, bürokratik muhafazakâr sağ Kemalizm ile dindar milliyetçi muhafazakarları aşkın bir devlet anlayışı temelinde birleştiren ve nihai noktada Kemalizm'i bir sağ meşruiyet ideolojisi haline getiren anlayışın köklerini 1930'lar ve 1940'lar Halkevleri çatısı altında izleyebiliriz.

Çalışmanın sınırlılıklarından birisine bu noktada değinmek gerekir. Çalışmanın Adana Halkevi'ne odaklanması gereken olgusal çıktılardan daha fazla olmasıyla ilgilidir. Türkiye'nin çeşitli kent ve ilçelerde açılan Halkevleri arasında, Adana Halkevi sahip olduğu veriler sayesinde belirgin bir düşünsel soy kütük çıkartmaya imkân sağlamaktadır. Soğuk Savaş sürecine damga vuran isimlerin entelektüel oluşumları tarihsel olarak incelenirse Halkevlerinin onlar üzerinde de ne denli etkili olduğu ortaya koyulabilecektir. Çalışmada, ortaya çıkabilecek ve sorgulanması gereken sorunsallardan bir diğeri de Adana Halkevi mensuplarının Kemalizm'in modernleşme projesine karşı ihtiyatlı hareket edişi ile 1944 Türkçülük-Turancılık Davası arasındaki korelasyondur. Yeni nesillerin üretilmesi ve toplumun Kemalist modernleşme projesi kapsamında kültürel kalkınma hamlesi için icat edilen Halkevleri ve onun mensuplarının bu anlayışa karşı hareket etmelerinin bir bedeli olarak hâkim paradigma tarafından zor gücüyle karşılaşp karşılaşmadıklarının sorgulanması bu çalışmanın üretebileceği yeni sorulardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Çünkü, 1944 Türkçülük-Turancılık Davası'nın ele alınışında sorulan sorular, iktidarın dış politikada gerçekleştirdiği manevralar olarak gerekçelendirilmiştir. Hâkim söylemin dışsal nedenlere vurgu yapmasına karşıt olarak, Türk milliyetçilerinin Kemalist kültür projesine karşı takındıkları isteksiz tavırların sorgulanması 1944 yargılamalarının sonuçlarını yeniden düşünürken yeni fikirler doğurabilir. Halkevlerinin çalışma içerisinde bahsedilen tecrübesi bu anlayışa ışık tutabilir.

Sonuç olarak, Tek Parti dönemi korporatizminin sahip olduğu ideolojik salınımların, Türkçülük ve muhafazakarlık üzerinde yarattığı derin etki kendisini pratik sahada Soğuk Savaş sürecinde gösterebilmiştir. Esas olarak, bu durumun istenilmeyen bir sonuç olduğu belirtilmelidir. Zira, Soğuk Savaş Türkiye'si organik yapısının dışında çatışmayı sürekli olarak üreten ideolojik bir mücadele sahasını tekrarlayan biçimlerde üretmiştir. 12 Eylül restorasyonu meşruiyetini bu çatışmayı Kemalizm adına durdurma iddiası ile ortaya çıktığında bu yaklaşım anlam kazanmaktadır. Bu bakımdan, 1940'lı yılların Halkevi tecrübesi 1960'larla billurlaşan ideolojik kutuplaşmasının ortaya çıkış dinamiklerini göstermektedir. Halkevleri, Kemalizm'in toplumsal rıza üretme merkezleri olmanın ötesinde Türk sağına önemli bir insan kaynağı üretmesi anlamında

önemli bir görevi icra ettiği böylece ortaya koyulmuştur. Bu çalışmayla literatüre, Kemalizm'in ve Halkevlerinin Soğuk Savaş dönemi anti-komünist milliyetçi muhafazakarların yetiştirilmesinde nasıl hayati bir role sahip olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar

- Akbulut, E. (2010). *Dr. Şefik Hüsnü Deymer*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Arık, O. R. (1949). Türkiye'de ve Çukurova'da Komünizm. *Kalem*, (10), 3-6.
- Atalay, O. (2019). *Türk'e Tapmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bakiler, Y. B. (2007). *Arif Nihat Asya İhtişamı*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı.
- Behlül, Ö. ve Tolga, G. (2021). *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bora, T. Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi. İnci Özkan Kerestecioğlu. Gürkan Öztan. (Ed.). *Türk Sağı Mitler Fetişler Düşman İmgeleri*. içinde (9-29. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Capling, A. (2001). *corporatism*. Paul Barry Clarke. and Joe Foweraker. (Ed.). *Encyclopedia of Democratic Thought* içinde (139-141. ss.). New York: Routledge.
- Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Çetinkaya, D. (2002). Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleleşmesi. Tanıl Bora (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*. içinde (91-102. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Darendelioğlu, İ. (1977). *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*. Tokar Yayınları, İstanbul.
- Demirel, T. (2009). 1946-1980 Döneminde "sol" ve "sağ". Ömer Laçiner. (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt:9 Dönemler ve Zihniyetler*. içinde (413-450. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erbil, G. (2008). *Tevfik Çavdar Kitabı*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Erdoğan, C. (2017). *Adana Halkevi (1933-1951)*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Ertekin, O. (2009). Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları, Tanıl Bora. (Ed). *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt 4 Milliyetçilik*. içinde (345-387. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Golob, O. E. (1954). *The Isms* New York: Harper Brothers. 541-573.
- Gönül, M. (2011). *Türk Düşünce ve Siyasal Hayatında Fethi Tevetoğlu*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Görüşler*, Sayı: 46, Ekim, 1942
- Göze, A. (1968). *Korporatif Devlet*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Gramsci, A. (1967). *Aydınlar ve Toplum*. İstanbul: Çan Yayınları.
- Gramsci, A. (2012). *Hapishane Defterleri Cilt 2*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Güzel, Ş. (2008). *Abidin Dino Cilt 2*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İleri, N. R. (2003). *1947 TKP Davası Cilt 4*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı.
- Kansu, A. (2002). Türkiye'de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları. Ahmet İnel (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt 2 Kemalizm*. içinde (253-267. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kemal, Y. (1993). *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kerestecioğlu, İ. Ö. ve Öztan, G. G. (2016). *Türk Sağı Mitler Fetişler Düşman İmgeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2011). *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köseoğlu, N. (2011). Öğrencisi Zeki Sofuoğlu ile Söyleşi, Arif Nihat Asya. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Küçük, Y. (1979). *Türkiye Üzerine Tezler Cilt 2*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Meşe, E. (2016). *Komünizmle Mücadele Dernekleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orak, Aydın (Yön.), *Yaşar Kemal Efsanesi*, 2018.
- Örnek, C. (2014). Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar, *SBF Dergisi*. 69(1), 109-139.
- Örnek, C. (2022). *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Özacun, O. (1996). Halkevlerinin Dramı. *Kebikeç*. (3), 87-97.
- Parla, T. (1991). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları Cilt 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Şimşek, A. (2021). *Komünistin Eşkali*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşkın, Y. (2021). *Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IX, Toplantı: 2, Cilt 10, Beşinci Birleşim, 16.11.1951.
- Tepebaşı, A. (2022). *Arif Nihat Asya Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Thomas, D. P. (2013). *Gramsci Çağı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Toprak, Ağustos 1945.
- Turhan ve İlhan Selçuk'un Adana'daki Evleri (2023, 1 Mart). Erişim Adresi <https://www.altinsehiradana.com/Makale/turhan-ve-ilhan-selcukun-adanadaki-evleri/866/>
- TÜRK, H. (2019). Toplumcu Bir Öğrenci, Bayrak Şairi Bir Hoca: Hasan Hüseyin Korkmazgil ve Arif Nihat Asya. *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5(10), 164-179.
- Türke Doğru*, 4 Nisan 1949.
- Üstel, F. (2004) *Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varlık, B. (2015). Taşrada Bir “Sol” Dergi Başak Adana-1946. *Kebikeç*, (40), 363-374.
- Yaşlı, F. (2020). *Gençlerle Baş başa Faşizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Yıldız, S. (2013). *İlhan Egemen Darendelioğlu ve Siyasi Mücadelesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Yılmaz, M. (2021). Türkçülük Yargılamalarından Bir Portre Cemal Oğuz Öcal, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 128 (252), 13-32.
- Yolcu, S. (2014). *Türkiye’de Bir Politik Özne Olarak Gençliğin İnşası*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-